

ŠPECIFIKÁCIA

NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2023/2411
o ochrane zemepisných označení remeselných a priemyselných výrobkov
a o zmene nariadení (EÚ) 2017/1001 a (EÚ) 2019/1753
(súhrn požiadaviek podľa článku 9)

„Solnobanská čipka“

1. Názov

‘Solnobanská čipka’

2. Druh výrobku

Iné textilné výrobky / paličkováná čipka

3. Opis výrobku

‘Solnobanská čipka’ je paličkováná čipka ručne vyrábaná technikou prepletania, krútenia, viazania a spájania nití alebo drôtu na vankúši pomocou paličiek (kneplí) a špendlíkov, pričom jednotlivé časti sa následne spájajú podľa vzoru (furmy). Výsledkom je výrobok s jemnou štruktúrou, pravidelným rytmom vzoru, precíznou prácou s niťou alebo drôtom, vyváženým pomerom plných a otvorených plôch a harmonickou kompozíciou motívov.

Základné farebné odtiene čipky sú biela, béžová a čierna, dopĺňané farebnými alebo kovovými niťami, tzv. štrasom, pričom v súčasnosti sa uplatňuje aj tvorba z drôtu. Okrem tradičného využitia pri ľudovom odevu (čepce, límciky, odevné doplnky) sa ‘Solnobanská čipka’ používa aj v modernej tvorbe ako bižutéria, na opaskoch, klobúkoch, kabelkách a ako súčasť moderného odevu či bytovej dekorácie.

4. Špecifikácia vymedzenej zemepisnej oblasti

Vymedzenú zemepisnú oblasť tvorí mestská časť Solivar nachádzajúca sa v meste Prešov.

Solivar je historická časť Prešova, ktorá vznikla z troch obcí: Solná Baňa (horná časť Solivaru), Šomvár a Šváby. Vymedzená zemepisná oblasť je historicky spätá s ťažbou soli a zároveň je miestom tradičnej výroby paličkovej čipky, ktorá sa vyvíjala od 16. storočia.

Príčinná súvislosť je založená na kvalite výrobku ‘Solnobanská čipka’, ktorá vyplýva z tradičného miestneho spôsobu výroby, ako aj z dobrej povesti výrobku.

Územie Solnej Bane bolo po stáročia formované ťažbou soli, ktorá je doložená už od roku 1262. Bane sa často zaplavovali alebo dochádzalo k útlmu baníctva, čo vytvorilo sociálne a hospodárske podmienky, v ktorých miestne obyvateľstvo, predovšetkým ženy, hľadalo doplnkové zdroje obživy. V týchto podmienkach sa vyvinulo čipkárstvo ako významné doplnkové remeslo.

Historické a legendárne pramene spájajú vznik čipky s rodinou Soosovcov a kontaktmi s Talianskom a Belgickom, odkiaľ boli do regiónu pozvané skúsené čipkárky, ktoré odovzdali technické znalosti miestnym ženám. Systematické uchovávanie remesla dokladá fungovanie čipkárskej dielne (1884–1894) a založenie čipkárskej školy (1889).

‘Solnobanská čipka’ využívala pri zhotovovaní miestne dostupné prírodné materiály, ako drevo ovocných stromov na paličky a piliny na plnenie vankúša, a zachované miestne techniky paličkovania (napr. plátno polpár, pšenička, kača lába, cingerľa, ketiešky, mačí šík, klauzerina). Rozhodujúce vlastnosti výrobku sú determinované tradičnými výrobnými postupmi, technickou zručnosťou a miestnym know-how, vyvinutým a zachovaným v Solnej Bani, a nie pôvodom surovín.

Vďaka pevnému a rovnomernému doťahovaniu nití pri zhotovovaní sa 'Solnobanská čipka' nevyťahuje a nestráca tvar. Vzory sú tematicky späté s vymedzeným zemepisným územím a nesú názvy miestnych prírodných a architektonických prvkov, ako napríklad hruška, tatarčena (kvietok), jablučná (jablko) alebo kozárikova (huba), ako aj historických objektov súvisiacich s ťažbou soli – gapeľ, četerne, klopačka, varňa František, kostoly a ďalšie významné stavby. Prostredníctvom tejto vzorovej symboliky 'Solnobanská čipka' odráža historický vývoj územia, miestne tradície a kultúrnu identitu jeho obyvateľov.

Spojitosť výrobku s územím Solnej Bane sa prejavuje aj v tematickom zameraní vzorov, ktoré čerpajú z miestnych prírodných a architektúry (napr. hruška, tatarčena, jablučná, kozárikova), ako aj historických objektov spojených s ťažbou a spracovaním soli – gapeľ, četerne, klopačka, varňa František, sakrálné stavby a ďalšie architektonické dominanty. Takto čipka odráža históriu, miestnu tradíciu a identitu obyvateľov, pričom jej tradičná paličkovaná technika, charakteristická štruktúra a rytmus vzorov, tematické zameranie motívov na miestne prírodné a architektonické prvky a remeselný rukopis (vrátane textilných a kovových nití a drôtu) predstavujú rozhodujúce faktory, ktoré formovali a udržiavajú povest' výrobku.

Pôvodne sa 'Solnobanská čipka' zhotovovala ako panská čipka v bielej, béžovej alebo čiernej farebnosti z jemných textilných nití, charakteristická jemnosťou, pravidelnosťou vzoru a elegantným prejavom, alebo ako sedliacka (roľnícka) čipka, do ktorej sa vpletali farebné nite (žltá, modrá, červená, zelená), ako aj strieborné alebo zlaté nite; táto forma bola výraznejšia, bohato zdobená a určená na slávnostné a obradové príležitosti. Neoddeliteľnou súčasťou tradície je aj drôtená čipka, pri ktorej sa namiesto alebo popri textilných nitiach používa kovový drôt. Drôtená čipka nadväzuje na rovnaké technické postupy paličkovania a rozširuje výrazové možnosti výrobku, pričom si zachováva charakteristickú štruktúru, vzorovosť a remeselný rukopis typický pre oblasť Solnej Bane.

Kvalita a povest' výrobku 'Solnobanská čipka' sú preukázateľne späté s územím Solnej Bane na základe historických písomných prameňov, dlhodoobej miestnej výroby, tradičného používania výrobku a kontinuálneho zachovávaného remesla. Existenciu a uznávanú kvalitu dokladajú publikácie, ako napr. A Soóvari csipke (1904) a článok v periodiku Slovenský svet (1923), ktoré uvádzajú, že významná časť paličkovanej čipky používaná zámožnými obyvateľkami Prešova a okolia pochádzala zo Solnej Bane. Pred druhou svetovou vojnou a počas nej bola 'Solnobanská čipka' pravidelne dodávaná do obchodov a používaná ako súčasť ľudového odevu, čo dokladá jej ustálené postavenie na trhu a spoločenský význam v regióne.

V súčasnosti je povest' výrobku zachovávaná a rozvíjaná prostredníctvom činnosti Solnobanského čipkárskoho cechu, ktorý pôsobí vo vymedzenej zemepisnej oblasti a zabezpečuje ochranu tradičných výrobných postupov, uchovávanie historických vzorov, verejnú prezentáciu výrobku, prenos remeselných zručností medzi generáciami a kultúrno-osvetovú činnosť vrátane kurzov paličkovania a workshopov pre školy, folklórne súbory a širokú verejnosť. K významným prezentačným aktivitám patrila putovná výstava „Baňaská čipka še procidiruje“ (2008), ktorej názov je uvedený v miestnom nárečí a v spisovnej slovenčine znamená „Solnobanská čipka sa paličkuje“. Výstavu organizoval Solnobanský čipkársky cech v spolupráci s miestnymi kultúrnymi inštitúciami s cieľom prezentovať historický vývoj, vzorovú skladbu, techniky výroby a súčasnú tvorbu. Výstava bola prezentovaná vo viacerých mestách na Slovensku a v zahraničí a významne prispela k propagácii výrobku a k posilneniu jeho reputácie ako tradičného regionálneho produktu.

K zachovaniu a dokumentovaniu tradície významne prispievajú aj odborné publikácie, najmä učebnica *Čipka na Solnej Bani* (Barbora Šimková, 2005), ktorá systematicky spracúva techniky, vzory a špecifiká miestnej čipkárskej tradície. Povest' výrobku je ďalej posilňovaná pravidelnou prezentáciou na tradičných remeselných trhoch, výstavách doma i v zahraničí a spoluprácou s Medzinárodnou organizáciou paličkovanej a šitej čipky (Organisation Internationale de la Dentelle au Fuseau et à l'Aiguille/OIDFA).

K upevňovaniu reputácie výrobku 'Solnobanská čipka' prispievajú aj špecializované odborné podujatia, najmä

Medzinárodný festival paličkovanej čipky organizovaný v Múzeu Solivar na Solnej Bani v dvojročných intervaloch. Festival pravidelne privíta domácich i zahraničných čipkárov a ponúka bohatý program zahŕňajúci workshopy, módné prehliadky či prezentácie tradičných techník paličkovania, čo dokladujú viaceré mediálne správy. Denník Korzár Prešov napríklad 17. júna 2015 uviedol: „*Solivar, bašta soľnobanskej čipky, bude žiť od štvrtka Medzinárodným festivalom paličkovanej čipky. Čipkárky z viacerých krajín Európy aj zo Slovenska prídu o 14. hod. prezentovať svoje práce a osobitosti regiónov do areálu Národnej kultúrnej pamiatky Solivar.*“

Spravodajský portál Tlačovej agentúry Slovenskej republiky informoval 12. augusta 2021: „*Približne 500 čipkovaných výtvorov môžu obdivovať návštevníci Slovenského technického múzea – Múzea Solivar v Prešove. Vo štvrtok tam otvorili Medzinárodný festival paličkovanej čipky, počas ktorého je možné vidieť i samotné čipkovanie.*“ Význam festivalu pre zachovanie a prezentáciu tradície potvrdzuje aj vyjadrenie organizátorov: „*Organizujeme ho preto, aby sme zahraničným účastníkom predviedli to, čo sa robí u nás, čo sa týka klasickej čipky, našej soľnobanskej alebo modernej čipky, ktorú vytvárajú členky Soľnobanského čipkárkeho cechu.*“

Pravidelná účasť na medzinárodných a svetových festivaloch, spojená s realizáciou kurzov, výstav a módnych prezentácií, na ktorých sa podieľa aj Jana Frajkorová, výrazne posilňuje reputáciu výrobku „Soľnobanská čipka“ a prispieva k šíreniu povedomia o výrobku. Tieto aktivity významne prispievajú k zachovaniu kontinuity výroby, šíreniu povedomia o výrobku a posilňovaniu dobrej povesti, čo je podporené dokumentovanými správami o festivaloch, ich programoch a účasťou domácich i zahraničných účastníkov.

‘Soľnobanská čipka’ bola a je súčasťou lokálneho kroja, odevu, bytovej výzdoby a spoločenských zvykov. Je pravidelne prezentovaná na výstavách a festivaloch a jej osobitné vlastnosti, kvalita a povest sú priamo a preukázateľne späté s vymedzenou zemepisnou oblasťou Solnej Bane pri Prešove, pričom výrobok spája technickú tradíciu, estetickú hodnotu a historicko-kultúrnu identitu územia.

5. Dôkazy o tom, že výrobok pochádza z vymedzenej zemepisnej oblasti

Identifikácia výrobku je zabezpečená uvedením názvu ‘Soľnobanská čipka’, názvu výrobcu a jeho adresy. Garancia pôvodu výrobku z chráneného územia je daná zemepisnou príslušnosťou výrobcu.

Kvalita výrobku je zabezpečená pravidelným senzorickým hodnotením združenia výrobcov (Soľnobanský čipkársky cech) a na základe vlastného vyhlásenia.

6. Opis spôsobov výroby a v príslušných prípadoch používané tradičné spôsoby a osobitné postupy

Všetky etapy výroby sa musia uskutočniť vo vymedzenej zemepisnej oblasti.

Na výrobu čipky sa používa: vankúš, podstavec, paličky (kneple), vzorníky (furmy), špendlíky a nite alebo drôt.

Vankúš má tvar valca rôznej veľkosti a je naplnený pilinami získanými rezaním dreva a dôkladne vysušenými, aby špendlíky nehrdzaveli. Zriedkavo sa vankúše plnia aj pieskom. Manipulácia s vankúšom pri práci – otáčanie a nakláňanie – sa uľahčuje dreveným sitom (napr. na osievanie múky), ktoré môže slúžiť aj ako odkladací priestor na paličky a iné pomôcky. Nahradiť ho môže misa, tortová forma alebo rôzne drevené stojany.

Paličky sa vyrábajú z ovocného dreva (slivky, orecha, hrušky). V minulosti sa vyrezávali ručne, dnes sa sústružia. Kvalitné paličky majú peknú farbu, lesk a hladký povrch bez lakovania či morenia. Dĺžka paličiek sa pohybuje od 10 do 15 cm a môžu sa rozlišovať podľa tvaru a hrúbky. Palička má tri časti: hlavu, krk a telo (driek). Niť alebo drôt sa natáča na krk, hlava slúži ako uzáver a telo sa drží v ruke.

Vzory sa kreslia na obyčajný kancelársky papier a podkladajú sa tvrdším kartónom, aby sa zabránilo posunu a poškodeniu čipky. Pri práci na presvietenom vzore sa používa celofán alebo mikroténové vrečko – farebné pri bielom papieri, aby sa niť neprekryvala so vzorom. Vzorníky sa upevňujú na vankúš pomocou špendlíkov. V Solnej Bani sa čipky tradične neškrobili. Hotové práce (dečky) sa ukladajú do hrubšieho zošita alebo knihy;

prípadne sa prežehlia po rubovej strane na mokro. Pevnosť čipky sa dosahuje dotahovaním nití, správnym natáčaním párov a kvalitou nití.

Špendlíky sa používajú podľa druhu čipky: na panské čipky tenké, dlhé s malými hlavičkami; na hrubšie nite a drôt hrubšie špendlíky.

Pri výrobe panských čipiek sa používajú najmä bavlnené, hodvábné a belgické nite, ako aj strojové nite, surový hodváb a v súčasnosti predovšetkým nite DMC č. 100, kordonet č. 80 a mulinky. Pri výrobe sedliackych (roľníckych) čipiek sa tradične používajú ľanové, konopné, vlnené a žihľavové nite domácej výroby, ako aj nepravé kovové nite zhotovené zo šnúr. Doplnkovými materiálmi pri výrobe sedliackych (roľníckych) čipiek sú zlaté a strieborné nite, vlna, medený drôt a rôzne druhy šnúrok. K základným pracovným pomôckam nevyhnutným pri zhotovovaní čipiek patria nožnice a háčiky.

Výrobný postup

Podľa druhu čipky sa paličky natáčajú po pároch. Niť sa drží v ľavej ruke a natáča sa na krk paličky v pravej ruke, pričom sa môže otáčať aj opačne – stále doľava. Natočená niť sa upevní slučkou, aby sa neodtáčala, ale aby sa mohla uvoľniť niť počas práce. Natáčajú sa obe paličky naraz tak aby neboli zviazané spolu, čiže jeden koniec nite na jednu a druhý sa odvinie z kĺbka, odstihne a natočí na druhú.

Niť sa odvinie z kĺbka alebo cievky a zakončí sa slučkou. Paličky visia približne na 10 cm nitiach. Na začiatku sú dĺžky nití na paličkách rovnaké, vodivý pár je o niečo dlhší. Ak sa niť pretrhne, nadviaže sa. Uzly sa dotiahnu a konce prevlečú háčikom do úpletu, používajú sa čipkársky alebo tkáčsky uzol.

Vybratý vzor (furma) sa upevní na vankúš a napichajú sa špendlíky. Postupuje sa vybranou technikou: plátno polpár (polochod), pšenička, hadík, kača lába, cingerľa, rôzne druhy ketiešok (s ploštičkami alebo muškami), mačí šík, klauzerina. 'Soľnobanská čipka' je známa zoskupením ploštičiek do platňovej väzby; využívajú sa aj mušky, pavúky, lístočky, mačí šík.

Druhy čipiek

Hrušková, jablučná, tatarčena, lampášová, tulipánová, kozáriková, medovníková, srdiečková, zvončeková a čepcová. Čepcová čipka sa skladá zo zubov a ketješky – zuby sú pásik vo vlnovkách, ketješka je pás pozdĺž rovnej časti zubov.

Dva alebo viac pásov čipiek sa spájajú tromi spôsobmi:

1. Jednoduchá spojka – vodivé páry sa v strede jednoducho vymenia.
2. Spojka na očko – vodivé páry sa spoja plátnom, otočia okolo špendlíka a vracajú späť.
3. Spájanie háčikom – heftovanie alebo hačkanie podľa hrúbky materiálu.

Čipka má líce na vankúši, uzly musia byť na rube. Hotová čipka sa z valca zoberie, uloží do zošita alebo knihy, prípadne sa prežehlí na mokro z opačnej strany. Kvalitná čipka sa nevyťahuje a nestráca tvar, čo je výsledkom pevného dotahovania nití pri zhotovovaní.

- 7. Informácie o balení, ak sa balenie musí uskutočniť vo vymedzenej zemepisnej oblasti, pričom v takom prípade žiadateľ poskytne dostatočné dôvody špecifické pre daný výrobok, na základe ktorých sa musí balenie uskutočniť v danej oblasti**
- Balenie sa vykonáva vo vymedzenej oblasti, aby sa minimalizovalo poškodenie čipky počas prepravy. 'Soľnobanská čipka' je jemný textilný výrobok, preto je potrebné zabezpečiť jej ochranu pred znečistením, mechanickým poškodením a deformáciou.
- 8. Akékoľvek osobitné pravidlo týkajúce sa označovania výrobku**
- Názov 'Soľnobanská čipka' musí byť uvedený na štítku alebo priloženom doklade k výrobku, pričom musí byť jasne uvedené, že ide o paličkovú čipku vyrobenú v Solivare (Prešov).

Soľnobanský čipkársky cech s logom cechu.

9. Označenie ktorejkoľvek etapy výroby, ktorú vykonáva jeden alebo viacerí výrobcovia v inom členskom štáte alebo tretej krajine, ako je členský štát alebo tretia krajina, z ktorých názov výrobku pochádza, a všetky osobitné ustanovenia zamerané na overenie súladu v tejto súvislosti
- ...
10. Ďalšie požiadavky, ktoré stanovili členské štáty alebo prípadne skupina výrobcov, pod podmienkou, že takéto požiadavky sú objektívne, nediskriminačné a zlučiteľné s právom Únie a vnútroštátnym právom
- ...